

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN İLİŞKİLERİ TEZSİZ YÜKSEK LİSANS
ANABİLİM DALI

İBN-İ SİNA'NIN HALK HEKİMLİĞİ ANLAYIŞI

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROJE ÖDEVİ

GÜLÇİN PİŞKİN

PROJE DANIŞMANI

PROF. DR. MELİKE KAPLAN

Ankara 2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN İLİŞKİLERİ TEZSİZ YÜKSEK LİSANS

İBN-İ SİNA'NIN HALK HEKİMLİĞİ ANLAYIŞI

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROJE

GÜLÇİN PIŞKİN

Ankara 2023

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
DÖNEM PROJESİ DEĞERLENDİRME FORMU

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Enstitünüz insan ilişkileri tezsiz yüksek lisansı Anabilim Dalı 21933901 Numaralı tezsiz yüksek lisans öğrencisi Gülçin Pişkin'in "İbn-i Sina'nın halk hekimliği anlayışı" adlı (İngilizce Başlığı "Ibn-i Sina's understanding of folk medicine") tezsiz yüksek lisans dönem projesi tarafımda değerlendirilmiş olup,

BAŞARILI

BAŞARISIZ

bulunmuştur.

Dönem projesi danışmanı olarak, adı geçen öğrencinin notunun, dönem projesinin Enstitünüz Müdürlüğü'ne tesliminden önce *Öğrenci İşleri Bilgi Sistemi*'ne (OİBS) tarafımdan işlendiğini beyan ederim.

DÖNEM PROJESİ DANIŞMANI ONAYI

TARİH: 05-06-2023

Prof. Dr. Melike KAPLAN

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Melike KAPLAN Danışmanlığında hazırladığım “ İbn-i Sina'nın halk hekimliği anlayışı (Ankara.2023) ” adlı dönem projesindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Gülçin PİŞKİN
05-06-2023

İÇİNDEKİLER:

İBN-İ SİNANIN HALK HEKİMLİĞİ ANLAYIŞI.....	3
Özet.....	3
Giriş.....	3
Hekimin hayatı.....	5
Hekimin eserleri.....	7
Hekimin felsefesi ve düşünce hayatı.....	9
Halk hekimliği anlayışı.....	10
1. El-Kanûn fit-Tıb.....	10
2. Sina'nın Tıp ve Halk hekimliği anlayışı.....	11
Sonuç ve Değerlendirme.....	24
Kaynaklar.....	2

İBN-İ SİNA'NIN HALK HEKİMLİĞİ ANLAYIŞI

Özet

İbn-i Sina hem Avrupa'nın hem de Orta Asya'nın en büyük bilim adamıdır ve tıbbın prensi olarak bilinir. Fakat tıp dışında astronomi, felsefe, matematik, trigonometri gibi daha birçok bilim dalıyla ilgilenmiş ve bu alanlarda eserler kaleme almıştır. İbn-i Sina çok genç yaşta önemli bir bilim insanı haline gelmiştir. Farabi'nin kitaplarının yanı sıra Aristo'nun da Metafizik kitabını okuyarak ufkunu daha da genişletmiştir.

Hekimimiz oldukça kıymetli eserler kaleme almıştır. En önemli eseri tıp alanında yazdığı kitabı El-Kanun fit-Tıb adlı eseridir. Bu muhteşem eser doğuda ve de batıda hüküm sürmüş çok önemli bilginlerle ilgili önemli bilgilere yer vermiştir. Eserlerinde bilginlerin yanı sıra hekim yaptığı önemli gözlemlerden de bahsetmiştir. Hekim bu eserinde çok farklı hastalıklara yer vermiştir. Bunun yanı sıra kullanılan çeşitli tedavi yöntemlerine de değinmektedir. Hekimin yazdığı bu eser Avrupa'daki birçok üniversitede derslerde faydalanılan bir kaynak olarak kullanılmıştır. Hekimin kaleme aldığı eser toplamda beş ciltten oluşmaktadır. Bu ciltlerin her biri farklı farklı tıp kanunlarından söz etmektedir. Bunların yanı sıra yapılan tedavilerin yöntemlerinden ve de ilaçların nasıl kullanılacağından bahseder. Hekimin o dönemde uygulayıp kaleme aldığı eserler günümüzde bile uygulanmaktadır.

Bu çalışma bahsi geçen ünlü hekim kimdir, nasıl bir hayat sürmüştür, kaleme aldığı eserler nelerdir, diğer bilim dallarına yaptığı katkılar, geleceğe kazandırdıkları ve en önemlisi halk hekimliği yorumları nelerdir gibi konular işlenmiştir.

Araştırmada betimsel bir anlatım tarzı kullanılmış ve çalışmanın tamamı da tarama araştırma yöntemi ile yazılmıştır.

Anahtar kelimeler: İbn-i Sina, tıp, tıp anlayışı

Giriş

İbn-i Sina hiç şüphesiz orta çağ tıbbına çok önemli katkılar sağlamıştır. İslam dünyasının bilim alanında ortaya koyduğu başarısını çok yukarılarda tutmuştur. Hekimin tıp dünyasına kattıkları yüzyıllar boyu hem Avrupa'da hem de tüm dünyada etkisini çok uzun dönemler sürdürmüştür. Onun ortaya koyduğu çalışmalar bugün bile etkinliğini sürdürmektedir. Ve daha çok uzun yıllar sürdürmeye devam edecektir.

Hekimimiz yaklaşık atmış yıl süren hayatına hiç şüphesiz çok büyük ve çok önemli çalışmalar sığdırmıştır. Sürekli insanlık için çalışan çok büyük bir bilgidir. Ünlü hekimimiz gündüz vakitlerinde politika ve devlet ile uğraşırken geceleri ise talebelerine dersler vermiştir. Geriye kalan vakitlerinde ise çok önemli eserler kaleme almıştır. Hekimin en belirgin özelliği, bilim adamı olmasıdır. Fakat bunu yanı sıra aynı zamanda çok önemli bir felsefecidir. Siyasetten uzaklaştığı dönemlerde tıp alanında oldukça önemli eserler ortaya koymuştur.

Tarihe damga vurmuş bilim adamlarını sayarsak eğer hiç şüphesiz ki İbn-i Sina ilk sıralarda gelir. Siyasi olarak bir karmaşa içine doğan İbn-i Sina buna rağmen birçok bilim dalına önemli katkılar da sağlamıştır. İbn-i Sina'nın kaleme aldığı eserler sadece İslam dünyasında değil dünyanın çeşitli bölgelerin de önemli kaynaklardan olmuştur. Eserlerinin yanı sıra tıp ve eczacılık alanında da çok önemli çalışmaları olmuş ve bu alanlarda da hem modern tıbbı hem de halk tıbbına çok büyük katkılar sağlamıştır. Birçok hastalığı ve tedavisini bulan İbn-i Sina şifalı bitkilere de eserlerinde yer vermiştir. Dünya İbn Sina'yı Lokman hekim avicenna gibi isimlerle bilmektedir. Lokman Hekim efsanelere ve halk türkülerine de konu olmuştur.

İslam dünyasına bakıldığında on birinci yüzyıl boyunca bütün bilim dallarında oldukça önemli eserlerin kaleme alındığı görülmektedir. Bu yüzyıl boyunca özellikle matematik, fizik ve tıp gibi pozitif bilimlerde çok önemli eserler kaleme alınmıştır. Hiç şüphesiz hekimin yeri kaleme aldığı çalışmalardan dolayı oldukça farklıdır.

Ünlü tıp hekimimizin hayran bırakan kariyeri çocukluk döneminde başlamıştır. Sadece on yaşındayken hafız olmuştur. Şiir ve matematik gibi herkesin çok zorlandığı dallar onun için hiç de zor olmamıştır. Hekimimiz henüz on altısında birçok alanda bilgi sahibidir. Tek bir sorunu vardır oda Aristo'nun metafizik felsefesini anlayamamasıdır.

Bu durum bir İslam filozofu olan Farabi'nin Aristo'yu yazdığı kitabını okuduktan sonra değişmiştir. Hekimimiz artık Aristo'yu anlamaya başlamıştır.

Ünlü hekim ve büyük düşünür olan hekimimiz sadece on yedisinde hekimlik mertebesine yükselmiş ve kısa ömrüne birçok çalışma sığdırmıştır. Tüm bu çalışmaların yanı sıra siyasette de oldukça aktif rol oynamıştır. Çalıştığı her alanda dehasını göstermiştir.

İbn-i Sina'nın Felsefî eserlerinin sayısı ve niteliği diğer eserlerine göre daha fazladır. Bedeni tıp ilmi ile tedavi etmeyi savunurken ruhun da hastalandığını ve tedavi edilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Bu sebeplerden dolayı felsefe alanında çalışmalar yapmıştır. Hekimimiz özellikle dini ilimler ve felsefe arasında yoğun bir ilişki olduğunu öne sürmektedir. Mantık konusunda da fikirler öne sürmüş ve kitaplar yazmıştır. Yunan kültürü ile ilgili yaptığı çalışmalar neticesinde İslam kültürünün yanı sıra Yunan kültürünü çok iyi bilmekte ve sentezlemektedir. Tasavvuf ilmi ile ilgilenmiştir. Objektif görüşler ortaya konduğunda iddia edilenin aksine inançlı biri olduğu bilinmektedir. İbn-i Sina'nın felsefesinde felsefe ve dinin birleştiği görülmektedir. Aristo'nun mantık felsefesini hem dinde hem de felsefede uygulamaya çalışmıştır. Hem doğu hem batı kültürünü çok iyi tanıdığı için kitaplarında bu bilgilerinden faydalanmıştır. Kitapları genellikle kitap içinde kitap şeklindedir bölümlere ayrılmıştır.

Hekim felsefe ve bilim tarihin için oldukça önemlidir. Hakkında ilk olarak Avrupa'da başlayan yeni araştırmalar ve yayınlar oldukça fazladır. Bunun yanı sıra bilindiği kadarıyla iki yüz yetmiş altıdan fazla eser kaleme almış büyük bir düşünürün hayatı ve kaleme aldığı eserleri daha iyi araştırılmalı ve boşluklar doldurulmalıdır. Hem ülkemizde hem de Avrupa'da İbn-i Sina üzerine çalışmalar devam etmektedir.

Hekimin hayatı

Hekimimiz 370-980 tarihinde ya da bu tarihten birkaç yıl kadar önce doğmuştur. Doğum tarihini tam olarak tespit etmek oldukça zordur. Geçmişten günümüze kadar yapılan araştırmalar tutarsız ve çelişkili olduğundan doğum tarihi ilke ilgili elimizde çok net bilgiler yoktur. Doğum yeri ise buhara yakınlarında bulunan bir köydür. Köyün adı ise efşene'dir. Babası buhara şehri yakınlarında vali olarak görev yapmaktadır. Doğumundan birkaç yıl sonra İbn-i Sina'nın ailesi Buhara'ya taşınmıştır. Dönemin Entelektüel başkentleri arasında sayılan bölge, birçok bilim adamı için oldukça cazip bir bölgedir. Hekim bu şehirde eğitimini çok iyi bir şekilde tamamlamıştır. Hocaları hakkında oldukça ketumdur. Kaynaklarda Natlı dışında birkaç hocadan daha ders aldığı

bilgisi görülmektedir. Bulunduğu şehirden dolayı hem bilim adamlarına hem de kaynak taramak için kütüphanelere ulaşımı kolaydır. Bunun yanı sıra babasının vali olması ve yönetiminde yüksek mevkide bulunması İbn-i Sina'nın kendi çabası sayesinde erken yaşta kariyer gelişimini tamamlamasını sağlamıştır. İbn-i Sina henüz on sekiz yaşındayken Yunan bilimlerine de hâkim olmuştur.

Samani hükümdarı Nuh b. Mansur'un İbn-i Sina'yı daha on yedi yaşındayken kendisini tedavi etmesi için çağırmasıyla hekimlik kariyeri başlamıştır. Yirmi bir yaşından sonra bir bölgenin valiliği İbn-i Sina'ya verilmiştir. Hekimin babsının vefatından sonra yerine vali olarak atanabileceği konusunda çeşitli ip uçlarında mevcuttur. Böylece İbn-i Sina çok erken bir yaşta hem hekim hem de idareci olarak iki önemli mesleği olduğu görülmektedir. Hekimimiz Abbasîlerin parçalanmasından sonra da ortaya çıkan çok sayıda farklı devletlerde hatta İranlı hükümdarların saraylarında bile mesleğine devam etmiştir.

İbn-i Sina sonraki dönemde ise bir zorunluluk dolayısıyla Harezm bölgesinden Gürgenç'e gidene kadar Buhara'da kalmıştır. Hekimin bazı zorunluluklardan dolayı yer değiştirdiği rivayet edilmektedir. Filozofun zorunluluk olarak bahsettiği şey siyasî olaylar olarak yorumlanabilmektedir. Filozofun bazı siyasi faaliyetlerden dolayı sık sık yer değiştirdiği var sayılmaktadır. Birçok siyasal faaliyette ayakta kalmış ve çok önemli hizmetler yapmıştır.

İbn-i Sina yine siyasi sebeplerden ve zorunluluklardan dolayı il olarak güneye oradan da batıya gitmiştir. Bu seyahatler sırasında birçok alimle tanışmış ve çeşitli bilgiler öğrenmiştir. Seyahatlerinde nerelere gittiği ve nerelerde çalıştığı konusunda elimizde herhangi bir bilgi yoktur.

İbn-i Sina Cürcan'dan Rey şehrine gitmiştir. Burada yine devlet işlerinde çalışmıştır. Şehre gelirken eski çalışmalarından dolayı getirdiği mektuplar ve hekimlik yeteneğinden dolayı bölgenin yüksek zümresi arasında kendine hemen yer bulmuştur. İbn-i Sina kara safraya yakalanan Mecdüddeve'yi de iyileştirmiştir.

Rey şehrinde Mecdüddeve'nin kardeşi Şemsüddeve'nin şehre saldırısına dek kalmıştır. Hekim buralardan yine siyasi sebeplerden dolayı ayrılmak zorunda kalmıştır. Şemsüddeve'nin ölümüne kadar onun veziri olarak görevini sürdürmüştür. Yeni tahta çıkan emir filozoftan vezir olarak kalmasını istemiştir. Fakat İbn-i Sina ne devlette kalmış ne de görevini sürdürmüştür. Tedbiren bölgeden ayrılanaya kadar gizlenmeyi tercih etmiştir. Vezir Tecülmülk filozofun başka hükümdarlarla mektuplaşmasından

şüphelenerek onu şehir dışında bir kaleye hapsedmiştir. Şehrin başka güçlerin eline geçmesine dek kalede hapis kalan filozofa yeni idare devlet görevi teklif etmiş fakat hekimimiz kabul etmemiştir. Kardeşi ve hizmetçisi ile şehri terk etmiştir.

Alaüddüdevle İbn-i Sina'yı büyük bir saygıyla karşılamıştır. Burada filozofa çok büyük saygı göstermişlerdir. İbn-i Sina için İsfahan son durak olmuştur. Ölünceye dek Alâüddeve'nin hizmetinde bulunmuştur. Burada İbn-i Sina seferlerin çoğuna katılmıştır, Hemedan şehri üzerine yapılan bir sefer sırasında, hastalığı sebebiyle 428/1037 tarihinde vefat etmiştir mezarı Hemedan şehrinde.

İlmî kişiliği dışında İbn-i Sina'nın karakteriyle ilgili güçlü enerjisinin yanı sıra aşırı zeki olması da dikkat çekmektedir. Filozofun bunun dışında karakteriyle ilgili elimizde yeterli bilgi maalesef çok fazla yoktur. Çocukluğunda ise utangaç ve oldukça zeki olmasıyla dikkat çekmektedir. Küçük yaşta meslekî olarak çok büyük bir başarı kazanmıştır. Yine küçük yaşında sürgünde yaşamıştır. Aynı zamanda entelektüel bir kişiliğe de sahiptir. İbn-i Sina'nın zekasını takdir edemeyecek hükümdarla çalışması ona yapılmış bir haksızlıktır.

Dikkat çeken bir diğer husus Gazneli sarayından uzak durmaya çalışmış olmasıdır. İbn-i Sina'nın İlmî kişiliği söz konusu olduğunda hiçbir şekilde bir rakibi yoktur. Dilinden anlamadığı bir aşağılama ile karşı karşıya kaldığında ünlü yazarları taklit eden üç risale yazarak yazdıklarını kendini aşağılayanlara göndermiştir. Gönderdiği kişiler bu risalelerin taklit olduğunu anlayamamışlardır.

İbn Sina'nın batıda da felsefe alanında önemli bir yeri vardır. Mantık ve bilgi felsefesi alanlarında yazdığı eserlerin incelemeleri yapılmıştır. Bunların yanı sıra Metafizik, ahlak ve felsefe, psikoloji ve antropoloji gibi alanların dışında pek çok alanda da incelemeler yapmıştır.

İbn Sina'nın günümüze bıraktığı eserlerden en önemlilerinden birisi de biyoloji ve tıp alanında yazdığı eseri olan üniversitelerde okutulan ve bir başucu kitabı olarak tarihe geçen El-Kanûn fit-Tıb adlı kitabıdır. İbn-i Sina'nın yazdığı bu kitap birçok dile çevrilmiş ve bugüne kadar tıp alanında yazılan kitapların ve yapılan çalışmaların en önemli kaynaklarından biri olmuştur.

Hekimin eserleri

Filozof hiç şüphesiz gelmişten günümüze bakıldığı zaman bütün filozoflardan çok fazla eser veren bilim adamlarından biridir. Tüm bilim dallarında eserler vermiştir.

Bu eserlerin yanı sıra İbn-i Sina çok sayıda risaleler de yazmıştır. İbn Sina'nın, eser sayısı neredeyse iki yüz civarındadır. İbn-i Sina'nın Eserlerinin yarısından fazlası çeşitli dillere çevrilmiştir. Çok eski zamanlardan günümüze kadar birçok üniversite de ders kitabı olarak dönemin hocaları tarafından kullanılmıştır. Hekimin diğer eserleri ise:

Eş Şifa: Metafiziğin yanı sıra matematik, mantık bilimleri hakkında bilgi verir. Felsefe kitapları içinde hem hacim olarak hem de içerik olarak diğerlerine oranla hem en büyük hem de en zengin olanı kaynaktır. Hekim eş şifa adlı eserini Hemedan şehrinde yaşadığı dönemde kaleme almıştır. Eser Latinceye çevrilmiştir. Eserin birinci baskısı ise Venedik'te 1508 yılında basılmıştır.

- 1. El-Kanûn fit-Tıbb:** hekim kitabını yazmaya kitabın Hemedan şehrinde başlamıştır. İsfahan şehrinde ise tamamlamıştır. Bu eser büyük tıp ansiklopedisi olarak bilinir. Bu kitabın birinci baskısı 1593'te Roma'da görücüye çıkmıştır. Sonraki baskısı ise Mısırda basılmıştır. Eser on ikinci yüzyılda Latince olarak basılmıştır. Sanılanın aksine çok defalar basılmıştır. 1473 yılında Milan'da, 1476 yılında padove'de, 1482 yılında Venedik'te, 1591 yılında Junta'da basılmıştır. 1708 yılında ise kitabın bazı bölümleri Fransızca 'ya çevirmiştir. Sonraki dönemlerde ise bazı bölümleri birbirinden bağımsız olarak Latinceye çevrilmiştir.
- 2. El İşarat vet Tenbihat:** bakıldığı zaman aslında Eş şifa ile benzerlik göstermektedir. Forget tarafından derlenerek basılmıştır. 1982 yılında Matmazel A. Mari Goichon tarafından, Live des Directiveset Remaargues adıyla Fransızca 'ya tercüme edilmiştir. Paris'te 1951 yılında J. Forget 119-137 numaralı sayfaları Fransızca' ya çevirmiştir.
- 3. En Necat:** eser hekimin eş şifa eserinin özeti niteliğindedir daha çok metafizik gibi felsefi konular içerir. Kahire baskısı 1913 yılında basılmıştır. İkinci baskısı 1938'de basılmıştır. Metafizik kısmı ise Nimetullah Kerem tarafından; Metaphysices Compendium adıyla Latinceye çevrilerek basılmıştır. Mantık kısmı 1658 yılında P. Vattrer tarafından Lalogue Fils de Sina, Communement apele Avicenne adıyla Fransızca' ya tercüme edilmiştir. Psikoloji bölümünü ise F. Rahman tarafından İngilizceye Tercüme edilmiştir. İbn Sina, Musiki nameelerini, şarkıları besteleme kurallarını ilk defa ortaya koyan ilim adamıdır. Bu eserin adı Kitab-ı fi'l Musiki'dir. Bilinen diğer eserleri şöyledir:
- 4. El Mecmü:** yalnızca Bir tek bölümden oluşmaktadır.

5. **El Birru ve'l İsm:** toplamda iki bölümden oluşmaktadır.
6. **El Kanun:** On dört bölümden oluşmaktadır.
7. **El İrşadü'l Külliye:** Sadece Bir tek bölümden oluşmaktadır.
8. **El İnsaf:** Tam olarak yirmi bölümden oluşmaktadır.
9. **En Necat:** Toplamda Üç bölümden oluşmaktadır.
10. **El Hidayet:** Sadece Bir bölümden oluşmaktadır.
11. **El İşarat:** Sadece Bir bölümden oluşmaktadır.
12. **El Muhtasaru'l Evsat:** Sadece Bir bölümden oluşmaktadır
13. **El Alaiy:** Sadece Bir bölümden oluşmaktadır.
14. **El Kûlunç:** Sadece Bir bölümden oluşmaktadır.
15. **Lisan ül Arap:** Toplamda On bölümden oluşmaktadır.
16. **El Edvîyetü'l Kabiyye:** Sadece Bir bölümden oluşmaktadır.
17. **El Mûciz:** Sadece Bir bölümden oluşmaktadır.
18. **El Hikmetü'l Meşrikiyye:** Sadece Bir bölümden oluşmaktadır.
19. **Beyanü Zevati il Çihet:** Toplamda dört bölümden oluşmaktadır.
20. **El Mead:** Sadece Bir bölümden oluşmaktadır.
21. **El Mebde ve l Meadd:** Sadece Bir bölümden oluşmaktadır.
22. **El Mübahasat:** Sadece Bir bölümden oluşmaktadır.

Hekimin felsefesi ve düşünce hayatı

İbn-i Sina'da felsefe ve ahlâkını öğrenmekten daha önemlisi İbn-i Sina'nın felsefe ve ahlak anlayışını yorumlamaktır. Öncelikle Sokrates'ten önceki filozoflara göre, Evren-Devlet ve İnsan arasında bir paralellik bulunmaktadır. Platon'a göre insan yalnızca bir toplum içerisinde önemlidir. İslam öncesi Yunan felsefesinde bir ve birlik kavramları öne çıkmaktadır. Bu kavramlarda bilinmezlik üzerinde durulmuştur. İslam felsefesi için hiç şüphesiz platonun ayrı bir yeri vardır. Platon ilk varlığı zorunlu ve sürekli olarak izah etmektedir.

İbn Sina'ya baktığımız zaman ise birbirine bağlı bir varlık felsefesinin oluştuğundan söz etmek mümkündür. Onun varlık anlayışında ilk çok önemlidir. Filozof her anlaşılması ilk varlığa dayandırarak ortaya koyar ve açıklar. İlk onun felsefesinin temelini oluşturur.

İbn-i Sina'nın düşüncesine göre her varlık, özünde ya vaciptir ya da vacip değildir. Fakat burada varlık, diğer bir varlık göz arda edilerek yorumlanmıştır. Eğer bir varlık için, var olma önemli ise o varlık gerçek varlıktır; yani onun, kendi öz varlığıyla

Var olma dışında başka bir şeye ihtiyacı yoktur. Varlığı kendi özündedir. Varlık mevcutsa var olanda mevcuttur. Bir varlığın var olabilmesi için eğer bir sebep varsa varlığı mümkündür. Herhangi bir sebep yoksa varlığı da mümkün değildir.

Varlığı İbn-i Sina iki aşamada değerlendirmiştir. Bu ayrımı analiz eden hekim zorunlu olan varlığın gerçekten de zorunlu varlık olduğuna dikkat çeker. Zorunlu olarak var olan bir varlık var olmak istiyorsa bir başkasının varlığına muhtaç değildir. İbn-i Sina'ya göre Her şeyin bilgisi ilahi olanla mevcuttur. Varlık sadece ilahi olanın bilgisi ile oluşur. Aynı zamanda ilahi olan varlık verme özelliğini de taşımaktadır.

İbn-i Sina ilahi varlığın bilmesini ilahi bir kaynak olarak nitelendirmektedir. Hekime göre bütün cihan ilahi bir güç tarafından yaratılmıştır. Yaratıldığı haliyle eşsizdir ve de yaratıldığı haliyle anlam kazanır

Hekimin varlık kavramı ile ilgili fikirleri Avrupa dahil birçok fikir insanı tarafından kabul görmüş ve eleştirilmiştir. Hatta hekimden etkilenerek çeşitli felsefi çalışmalarda ortaya koymuşlardır. Varlık kavramı ile ilgili görüşler İslam felsefesine dayandırılmaktadır. İbni Sina varlığı kendi felsefesine göre iki kısımda ele almıştır.

Birincisi zorunlu varlık: Zorunlu varlık tek bir tanedir. Çünkü o hiçbir şeyle birleşik değildir. Hekime göre zorunlu varlık kesinlikle farklı olamaz. Zorunlu varlığın herhangi bir zıttı yoktur. Çeşitli parçalarda bölünmesi mümkün değildir. Özetle zorunlu olarak var olan varlığın birliği ve gücü tamamen kendisine bağlıdır. Alemlerin tek varlığı ve bilgisi zorunlu varlığa aittir. Bunun yanı sıra aynı varlık evrenin bilgisinin tamamına aittir. Bunun yanı sıra var olan her şeyin tek sahibidir. Özetle gerçekten var olan sadece zorunlu varlıktır.

İkincisi ise mümkün varlıktır. İbn Sina'ya göre zorunlu varlıktan başka her şey batıldır demektedir. Hekime göre gerçek varlığın bilgisi dışında hiçbir şey var olamaz gerçek varlık var ederse var olurlar, yok ederse yok olurlar.

Halk hekimliği anlayışı

İbn-i Sina hem yazdığı kitaplardan hem de tıp ilmine kazandırdığı önemli çalışmalardan dolayı hem felsefe hem de tıp ilmi için oldukça önemlidir. Geçmişte birçok hastayı kendine has yöntemlerle tedavi etmiştir. Dönemin hükümdarlarını ve ileri gelenlerinin hekimidir.

İbn-i Sina'nın halk hekimliğine katkıları oldukça önemlidir. Hastaları nasıl tedavi ettiği geçmişten günümüze araştırma konusu olmuştur. Tedavi yöntemleri hem İslam coğrafyasında hem Avrupa'da araştırılmaya ve yorumlanmaya devam etmektedir. Tıp alanına kazandırdıkları konusunda oldukça önemli çalışmalar yapılmıştır.

1. El-Kanûn fit-Tıb

El-Kanûn fit-Tıb kitabını İbn-i Sina 1012 tarihinde Gürcan'da kaleme almaya başlamıştır. Çalışmasını on yıllık bir sürede tamamlamıştır çalışmayı kaleme aldığı esnada Büveyhioğullarının Rey, İsfahan ve Handan'daki saraylarında hekimlik yaptığı dönemlerde yazmıştır. Bizans Süryani tıp bilgilerini alıp güncelleyerek kendi yorumunu da katmış ve geleceğe ışık tutan en büyük eserini meydana getirmiştir.

El-Kanûn fit-Tıb kitabı toplam da beş kitabın birleşmesiyle oluşmuştur. İlk kitapta tıp biliminin tanımı, dört mizaç teorisi, insan Anatomisi ve organların yapısı ayrıntılı olarak verilmiştir. Hastalığın tanımı yapılarak güneşin hastalıklara tesiri, uyku problemleri, besinler, acı ve zevkin vücuda etkileri incelenmiştir. Hastalık, sağlık ve ölüm sebeplerinden bahsedildikten sonra çocuk yetiştirme ve yaşlılık dönemleri ve yaşlılığın nasıl geçirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. İklim değişikliği konusu da yine bu kitapta geçmektedir. Müshilin kullanımı, kan alma, kusma ve genel tedavi ilkeleri de İbn-i Sina'nın incelediği önemli konulardır.

İkinci kitapta ise üstat kendi bilgilerinin yanı sıra deneyimlerinden de faydalanarak basit ilaçların yapımına yer vermiştir. İlaçların insan vücuduna etkilerini anlatmıştır. Sekiz yüz adet ilaç ismi zikretmiş içerik ve kullanımı hakkında bilgi vermiştir.

Üçüncü kitapta İbn-i Sina patolojiyi incelemiştir. Organlara özel hastalıkları incelemiş ve bu hastalıkların belirtileri ve teşhisi üzerinde durmuştur. Bunlar parazit, göz hastalıkları, baş ağrıları, diş ağrıları, mide ve bağırsak hastalıkları, karaciğer, gebelik, üreme ve üreme organı hastalıklarıdır.

Dördüncü kitapta ateşli hastalıklar, kilo kaybı, iştahsızlık, ishal, korku ve hormonal dengesizlik gibi problemlerin yanı sıra zehirlenme, şişmanlık ve deri hastalıklarından biri olan frengi, hakkında da bilgiler vermiştir.

İbn Sina El-Kanûn fit-Tıb kitabının beşinci bölümünde ise altı yüz elli kadar ilacın uygulaması hakkında bilgi vermektedir. Son bölümü reçete niteliğindedir.

Avrupa’da Avicenna olarak bilinen İbn-i Sina İslam kültürüne altın Çağı’nı yaşatmıştır.

2. İbn-i Sina’nın Tıp ve Halk hekimliği anlayışı

İbni Sina, orta çağda sağlık hizmetlerini başarı ile yürütmüştür. Elde ettiği başarıları, günümüzde dahi hala geçerli olan tıp alanında yaptığı çalışmalarının yanı sıra önerilerini kanun adını verdiği eserinde kaleme almıştır. İbn-i Sina’nın halk hekimliği anlayışına bakacak olursak tıp alanına getirdiği yenilikleri kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1. Deney ve gözlem çalışmalarının temelini oluşturmuştur.
2. Hasta başında klinik dersler vermiştir.
3. Farmakolojik kitaplar yazmıştır. Yazdığı kitaplar Özellikle kalp ilaçları, oxymel ve hindiba üzerinedir. Cıvanın buharını insanlarda kullanmıştır.
4. Boğulmalardan sonra neler yapılması gerektiğiyle ilgili çeşitli yöntemler geliştirmiştir.
5. Enfeksiyon ve şeker hastalıklarının tedavisi için çeşitli çalışmalar yapmıştır.
6. Hekimin halk tıbbına önemli katkıları olmuştur. Bu alanla ilgili çok önemli fikirler ileri sürmüştür.

Hekim ilaçların nasıl kullanılması gerektiği hususunda yedi önemli kural ortaya koymuştur.

1. Genellikle ilaçlar doğal yöntemler kullanılarak yapılmalıdır ilaçların doğasına aykırı maddeler kullanılmamalıdır.
2. Deneyler öncelikle etkinliği ve dozu daha düşük ilaçlar kullanılarak yapılmalıdır.
3. İlaçların etkinliğini gözlemek için birbirinden farklı ve birbirine zıt iki hasta tipinde kullanılması gerekmektedir.
4. Hastada kullanılan ilacın dozunun hastaya göre değiştirilmesi gerekir.
5. Kullanılan ilacın etkisini görebilmek için gözlem yapmak gerekmektedir.
6. Kullanılan İlaçların vakaların hepsinde ya da birden çok hastada yan etkilerini gözlemek gerekir.
7. İnsan sağlığı için çok önemli olan ilaçların ilk olarak insanların üzerinde denenmesi gerekir. Diğer hayvanlar üzerinde yapılan denemeler ilaçlarla ilgili kesin bilgiler vermez.

Hekim kaleme aldığı kanun eserinde çevrenin şartlarından dolayı oluşan hastalıklardan korunmak için neler yapılması gerektiği konusuna değinmiştir. Özellikle durgun su ve oluşan batıklıkların bilinen birçok hastalığa neden olduğundan bahsetmiştir. Bunların başında özellikle sıtmanın bu tarz alanlarda görüldüğü üzerinde durmuştur. Oluşan hastalıkların ortadan kaldırılması için durgun suların ve bataklıkların ortadan kaldırılması gerektiği üzerinde durmuştur.

Hekim hastalıkların büyük bir kısmına iklim değişikliklerinin yol açtığını ileri sürmüştür. Ona göre birçok hastalığın sebebi mevsimsel değişikliklerdir. Örneğin kalp krizi ve verem gibi rahatsızlıklar en çok ilkbahar mevsiminde görülenken veba ve kızamık gibi hastalıklar yazın ortaya çıkmaktadır. Sata ve uyuz gibi hastalıkların sonbaharda arttığı gözlemlenirken kış aylarında ise zatürre gibi hastalıkların arttığı görülmektedir.

İbn Sina, kanun kitabında dumana maruz kalan insanların boğazının tahriş olduğundan ve bronşitin de yine böyle havalardan arttığından söz etmiştir. Hekime göre hava kirliliği çok büyük bir problemdir ve bu kirli havadan korunmak için ağaca ve özellikle de daha yüksek konumlardaki yerleşim yerlerinde yaşamayı tavsiye etmiştir. Hekim insanların oturdukları evler hakkında da çok önemli bilgiler vermiştir. Özellikle yaşanan evlerin kapılarının ve pencerelerinin ya kuzeye ya da doğuya doğru bakmasının ve hem odaların hem de pencerelerin büyük olmasının gerektiğini vurgulamıştır. Bu tarz evler insanların ruh sağlığını olumlu yönde etkilemektedir. Bunun yanı sıra bu evlerin oda sıcaklığının muhafazasını etkilediğini yazmıştır. Kişisel temizlik kurallarına uyulmasının öneminden bahsetmiştir. Özellikle temizlik kurallarına uyulmasının solunum yolu ile bulaşabilecek çeşitli hastalıkların önüne geçilebileceğini vurgulamıştır. Yazar eserinde özellikle temizlik için akarsuların kullanılması gerektiği üzerinde durmuştur. Eğer durgun suların kullanılması gerekiyorsa ilk olarak bu suların kaynatılmasının insan sağlığına uygun olacağını belirtmiştir.

Hekim kanun eserinde cüzzam ve çiçek gibi bazı hastalıkların kişiden kişiye yakın temasla bulaştığını belirtmiştir. Bu hastalıklardan korunmak ve bulaş hızını azaltmak için karantina uygulamasının şart olduğu üzerinde de durmuştur. Karantina uygulaması günümüzde hala birçok hastalığın bulaşmasını engellemek için uygulanmaya devam etmektedir.

Yazar Beslenme konusunda da çok önemli önerilerde bulunmuştur. Yeni doğan sürecinden iki yaşına kadar bebeklerde anne sütünün kayıtsız şartsız verilmesini tavsiye

etmiştir. Hiç şüphesiz anne sütü bebekler için en temel besin maddesidir. Bebek için annenin sütü yetersizse veya yoksa bebeğin ihtiyacını karşılamak için bir süt anneden yararlanılması gerektiğini vurgulamıştır.

Hekim Şişmanlığın da birçok hastalığa sebep olduğunu vurgulamıştır. Şişmanlıktan kurtulmak için ilk olarak sebze yemeklerinin daha çok tüketilmesi gerektiğinin hatta diyet listelerinin şişmanlıktan kurtulmak için uygulanmasının üzerinde durmuştur. Atmış yaşından sonra ve daha ileri yaştaki insanların yağlı ve tuzlu yemeklerden uzak durması gerektiğini dile getirmiştir.

Kronik hastalığı olanların vücut direncini artırmak için özellikle protein seviyesi yüksek yiyeceklerin tüketilmesi gerektiğini belirtmiştir. Hekim pek çok hastalığı iyileştirmek için yedi yüzdenden çok daha fazla bitkisel karışım kullanmıştır. İdrar yolu hastalıkları ve enfeksiyonlarını ortadan kaldırmak için bugünkü modern sondalara benzer ürünler kullanmıştır. Hekim bu sondaları kendisi tasarlamıştır. Tümörleri bugün de kullanılan cerrahi aletlere benzeyen hekimin kendi tasarımı olan aletlerle çıkardığı bilinmektedir. Hekim romatizma hastalıkları için kaplıcaları tavsiye etmiştir. Bu suların içinde insan vücuduna iyi gelen madenler mevcuttur.

Yazar kanun adlı eserinde çocuk hastalıkları üzerinde durmuştur. Henüz durmuş bir bebeğin annesinin karnında iken ne ile beslenmesi gerektiği hakkında bilgi vermiş ve araştırmalar yapmıştır. Bebek ve çocukların özellikle dünyaya geldikten sonra hastalıkları üzerinde durmuştur. Beslenme ve bakımı da hekime göre bebeklerin sağlıklı yaşamı için oldukça önemlidir.

İbn-i Sina kanun kitabında bebek ve çocukların hastalık ve beslenmelerinin yanı sıra ruhsal gelişimine ve de eğitimine önem vermiştir. Hekim insan yaşamını kendi içinde dört safhaya ayırmıştır. Bunlar insanların aldığı yaşla nitelendirilmiştir.

İbni Sina bu dört dönemi de kendi içinde ayırmıştır ve her dönem için farklı tavsiyeler vermiştir. Eserinde bebeklik dönemi ile ilgili göbek bağının dört parmak yukardan kesilmesini, bağlanmasını ve temizlenmesini belirtmiştir. Bu işlemlerden sonra ise bebeğin kesilen göbeğinin yara bölümünün zeytin yağı kullanılarak pansumanını yapılmasını ve üzerinin kapatılmasını yazmıştır. Problemlerde ise bazen ilaçlar sürülmesinin gerektiğini belirtmiştir. Hekim bebekler doğduktan sonra önce tuzlu su ile banyo yaptırılmasını takip eden süreçte ise bebeklerin her gün iki ya da üç kez sık sık banyo yaptırılmasını yazmıştır. Hekim bebeklerin burun temizliği için deliklerin küçük parmaklar ile temizlenmesini, gözlerine de zeytinyağı sürülmesini

bildirtirmiştir. Hekim uyku problemleri yaşayan bebeklere az miktarda uyuşturucu veya anason vererek uyutmayı önermiştir. Yazar bebeklerin günde iki defa emzirilmesini ve de annelerin bebeklerini çok fazla tıka basa beslememeleri gerektiğini yazmıştır. Annenin karnı açken bebeğini mecbur kalmadıkça emzirmemelidir.

Hekim bebeklerin beslendikten sonra annesi tarafından kulağa hoş gelen ninniler söyleyerek ve de bebeğini ağır ağır sallayarak uyutması bebeğin psikolojisi içinde oldukça önemli olduğunu vurgulamıştır. Hekim bebeklerin ağır ağır sallanarak uyutulmasının bedensel gelişimi de desteklediğini yazmıştır. Aynı şekilde ninnide bebeklerde zihinsel gelişimi desteklemektedir. Bebeklerde aşırı beslenmenin huzursuzluğa sebep olabileceğini karınlarında şişkinlik yapabileceğini ve de gaz sancularına yol açabileceğini belirtmiştir. Özellikle çocukluk döneminde oldukça aşırı görülen ishalin dış çıkarma döneminde olduğunu ve de çocukların çok fazla ishal olduğu dönemlerde anne sütünün daha az verilmesi gerektiğini bildirmiştir.

Yazar kanun eserinde nezleden de söz etmiştir. Hekim nezleyi kafatası çevresinde enfeksiyon oluşması sonrasında ortaya çıktığını öne sürmüştür. Boğaz çevresinde enfeksiyon ve kulaklarda ağrı için ilaçların bitkisel yöntemlerle yapılmasını önermiştir.

Hekim çiçek, kızıl, kızamık gibi hastalıklardan da eserinde söz etmiştir. Ona göre kafatasındaki sıcak enfeksiyonun sebebi menenjit hastalığıdır. Bu hastalığın belirtileri özellikle beyin çevresinde çok şiddetli ağrı ve hastalarda oluşan huzursuzluktur. Beyin çevresinde oluşan ağrı göze ve boğaza doğru ilerlemektedir. Bu hastalıkta insanın rengi de sararmaktadır. Hastada sonrasında bilinç kaybı, düzensiz nefes, kendinden geçme ve ışık hassasiyeti oluşur. Sonrasında ise kendinden geçmeyi vefat takip eder. Hekim tedavi için hastanın kafasını soğutmayı ve kafayı nemlendirmeyi tavsiye etmiştir.

Yazara göre anne ve babaların çocuklarını iyi yetiştirmesi oldukça önemlidir. Çocuklara bakarken elimizden gelenin en iyisini yapmamızı önermiştir. Onlara bakım verirken davranışlarında dikkat edilmelidir. Aşırı davranış sergileyen çocuklar yatırılmalıdır. Çocuklar altı yaşına bastıklarında iyi bir öğretmene eğitim almaları için verilmelidir. On üç yaşından itibaren çocuklardan durmadan çalışması istenmemelidir. Bunu sebebi ise çok genç yaşta çalışmaktan yorulmaları engellemek ve işten güçten sıkılmalarının önüne geçmektir.

Hekim karaciğer ve böbreklerde meydana gelen hastalıklar için idrar tahlilinin bilgi verebileceğini yazmıştır. İdrar hasta kalktıktan sonra çıkan idrar olmalıdır. Tahlil için uygun olan idrarda renk verecek herhangi bir madde olmamalıdır bu sebepten dolayı tahlilden on iki saat öncesinde herhangi yabancı bir madde kullanılmamalıdır. Hastanın uykusuz olmaması gerekmektedir. İdrar fazla bekletilmeden bir saat içinde muayene edilmelidir. İdrara şeffaf bir cam kaptaki bakılmalıdır. İdrarın toplanacağı kabın temiz olması gerekmektedir. Bakılacak idrarın ne sıcak ne de çok soğuk olmamalıdır.

Yazar birçok maddeden sonda yapmıştır. Sonda yapımında hayvan derilerini kullanmıştır. Bunun yanı sıra metal aletlerden de sonda yapabilmektedir. Hekim bu yaptığı sondaları idrarı boşaltmak ya da mesnede var olan yabancı cisimlere erişebilmek için kullandığı bilinmektedir. Hekimimiz günlük hayatta tüketilen sıvı ve katı gıdaların idrar yollarında taş oluşturduğunu öne sürmektedir.

İbni Sina ruh hastalarına da şefkatle muamele edilmesi gerektiğini önermiştir. Kanun kitabında özellikle beynin gelişimi hakkında önemli bilgiler ortaya koymuştur. Yazara göre ruh insanın adeta bir fonksiyonu gibidir. İnsan beyninde salgılanan ruh ve insan bedeninin çalışmasını düzenleyen bir sinir sistemi mevcuttur. Bu düzen bozulursa beden ve ruh arasındaki düzende bozulur ve ruhsal hastalıklar baş göstermeye başlar

Eserlerinde İbni Sina bir kısım ruh hastalıklarının uzun bozukluklardan dolayı olduğunu belirtmiştir. İnsanların kendilerini başka varlıklar olarak hissetmesi de yine melankoli ile açıklanmaktadır. İbn-i Sina melankolinin iyileşebilen bir hastalık olduğunu yazmıştır.

İbni Sina çevre faktörleri ile hastalıklar arasında da ilişki olduğunu tanımlamıştır. Hekime göre ilkbahar dört mevsim arasında insanların sağlık anlamında en iyi oldukları mevsimdir. Yaz mevsiminde ise ortalama iki günde bir kulak ve göz ağrıları yaşanmaktadır. Yaz ve özellikle son bahar aylarında rüzgârın esiş yönüne ve havanın sıcak ya da soğuk olmasına göre hastalıklar azalmakta ve de artmaktadır.

Güz mevsiminde hastalıklar genellikle çoğalmaktadır. Bunun sebebi gece saatlerinde havanın çok soğuk gündüz vakitlerinde ise aşırı sıcak olmasıdır. İnsanların damarlarındaki kan dolaşımı azalmaya başlamaktadır. Yaşlı insanlar güz mevsiminin ilk kısmını iyi geçirmektedirler. Fakat havaların soğuduğu ikinci kısımda ise yaşlılar hastalanmaya başlamaktadır. Güz mevsiminde eklem hastalıkları, kanser ve dizanteri gibi rahatsızlıklar artmaktadır. Veremli hastalara da sonbahar herkesten çok daha fazla zarar vermektedir. Delirme de yine son baharda oldukça çok görülmektedir.

Kış mevsiminde geceler çok uzun, gündüzler ise kısadır. Hava soğuk, insan hareketi azdır. Kışın nezle, grip ve bunlara bağlı olarak nefes darlığı gibi rahatsızlıklar oldukça sık ortaya çıkmaktadır. Kış mevsiminde menenjit ve sara gibi hastalıklar diğer mevsimlere göre daha sık görülmektedir bu mevsim ihtiyarlar için diğer bütün mevsimlerden daha zor geçmektedir.

Hekime göre insan sağlığı için uygun olan hava: öncelikle yabancı gazlardan ve dumanda yoksun olandır. Özetle temiz ve aynı zamanda da saftır. İnsan sağlığına uygun olmayan hava ise sağlıksız olarak adlandırılır. Örneğin kapalı bir alanda duran hava kütleli sağlıksızdır. Bunun yanı sıra nemli yerlerdeki hava ve bataklıkta bulunan hava da sağlıksızdır. Kötü kokulu ve basık hava insanlara kendini kötü hissettirir ve de zehirler. Zehirli sebze veya bozuk et yenirse zehirlenme gerçekleşir.

İbni Sina iklim hakkında ise kanun kitabında şöyle yazmaktadır. “Güneş ışınlarına her tarafa aynı açıyla gelmemektedir. Sağlıklı rüzgarların esmesinde dağlar oldukça etkilidir. Dağlar memleketin havasını ısıtmaktadır. Dağların durumu yağacak yağmura da etki etmektedir. Dağlar Nem oranını da değiştirmektedir. Kuzey ve sonra da doğudan esen rüzgârlar kokuyu engeller ve havayı da ısıtır. Güney rüzgârları ise kokuyu arttırır.

İbni Sina’ya göre su insan vücudu için çok önemlidir. İnsanların vücudunda toplamda dört elemen bulunmaktadır bunlardan en önemlisi elbette sudur. Su bir besin maddesinden farklı olarak insan vücuduna hayat vermektedir. İnsan vücudunda sudan başka toprak, hava ve ateş adı verilen başka elementlerde vardır. Bulunan bu nadideler insanın davranışlarını da belirlemektedir. İnsan vücudunda bulunan bu elementler onların sağlıklarını da etkilemektedir. En sağlıklı insanda bu elementlerin dengeli bir biçimde dağıldığı insanlardır. Yazara göre eğer vücut ısısı belirlenen düzeyin altına düşer ya da üstüne çıkarsa hayati tehlike kaçınılmazdır. İnsanlar hayat şartlarını ve beslenmelerini kendi sağlıklarına uygun bir biçimde düzenlemelidir.

İbn-i Sina’ya göre Suyun en saf hali kaynaktan çıkandır. Bu kaynak suyunda koku yoktur. Çamurdan geçen su daha temizdir. Hekime göre eğer suyun tadı iyiye bu su iyidir.ve de mideyi rahatsız etmez. İçinde yosunlar oluşmuş sular batıklık suları elbette kötüdür. Kötü su insan sağlığına zararlıdır. Vücudu kurutur ve hummaya sebep olur bunun yanı sıra mide ve karaciğere de zarar verir

Hekime eserinde hastalıkları üçe ayırmıştır. Ona göre hastalıklar ya kalıtım yoluyla insanlara geçmektedir ya bulaşıcıdır ya da ruhsaldır. Yazara bu hastalıklara sebep olan şey i kurt olarak nitelendirmektedir. Dönemin teknolojisi bu kurtları görecektir

bir alet icat edememiştir. Bu tarz hastalıklardan korunmak yalnızca kişisel hijyenle mümkündür.

Hekime göre sıtma insan vücudunda oluşan hasrettir. Sıtma insan vücuduna yerleştikten sonra kan ve damarlar ile bütün vücuda yayılır ve insan vücudunu yakmaya başlar. İnsanda ortaya çıkan ateşten dolayı yorgunluk oluşur. Hekim sıtmayı ikiye ayırır. Bunlar Marazi ve Arazi'dir. Tümörlerden dolayı oluşan sıtma arazi sıtmadır. Yazar çiçek ve veba gibi hastalıkları arazi humma olarak nitelendirmektedir. İbn-i Sina Tüberkülozun bulaşıcı özelliği üzerinde de durmuştur. Cüzzam ve çiçek hastalıklarının bulaşması için hastayla temasın diğerlerine göre daha sık olması gerekir. Bunların yanında bazı hastalıklarda daha kısa süreli temaslarla bulaşmaktadır. Hastalıklar ve bulaşma arasında ilişki vardır aynı ilişki Yiyecek, içecek, cinsiyet ve yaş gibi faktörler arasında mevcuttur.

Yazarın eserinde yazdığı çocuklarda görülen hastalıklardan biri de kıl kurtlarıdır. Hekim salgın hastalıkların yayılma durumu ile iklimin ilişkisi olduğunu dile getirmektedir. Bu alanda çalışmalar bile yapmıştır. Örneğin yağmurun fazla yağdığı durumlarda çeşitli hastalıklar ortaya çıkmaktadır. İklimin oldukça kuru olduğu havalarda ise balgamlı ateşli hastalıklar görülmektedir. Veba hastalığı ise daha nemli iklimlerde ortaya çıkmaktadır.

Hekimimiz çok tehlikeli olan veba hastalığı üzerinde durmuştur. Yazar hastalıkla ilgili solunum zorluğunun ateşe göre daha tehlikeli olduğunu vurgulamıştır. , dilde kuruluk ile ortaya çıkan susama, kusma, iştahta azalma, , kilo kaybı ve uykusuzluk gibi semptomlardan bahsetmiştir. Hastalığın seyrinin daha da şiddetlendiğini vurgulayan hekim özellikle nabzın normalden daha yavaş olduğunu gece gündüzden daha ağır bir tablo oluştuğunu da açıklamıştır. Hastalığın seyrinin daha da ağırlaşarak vücudun gerildiğini ve ölümün geliştiğini yazmıştır.

İbn-i Sina vücut sıvılarının hastalıklara patogenezi, dört sıvı kavramına dayandırmıştır. Bu dört sıvı insanların tükettiği gıdalar ile yaşam için gereken dört önemli sıvıya dönüşmektedir. İnsan vücudunda meydana gelen hastalıkların çoğu bu dört sıvının arasındaki dengenin bozulmasıyla gerçekleşir.

Hekimimiz kızamık ve suçiçeği gibi hastalıkların gıdalardan kaynaklanana alerji gibi döküntülerinin olduğunu yazmıştır. Fakat çiçek bunların arasında en tehlikelidir. Gıdaların alerjik döküntülerinden ve kızamık gibi hastalıklardan oldukça farklıdır.

Hekim Oxyur, solucanlar, uyuz ve schistosomalar gibi parazitlerin varlığını bildirmiştir. Bu parazitlerin bulaşma ve semptomlarının nasıl gerçekleştiğine bakarken insanların yaşı, bulaşma durumu, mevsimsel özelliklerini de araştırmıştır. Hekim uyuz hastalarıyla yakın temasta bulunanlara hastalığın bulaştığını belirtmiştir. Bağırsaktaki solucanlarının kulunça neden olduğunu belirtmiştir. Güz aylarında özellikle hastaların hem midesinde hem de bağırsaklarında bağırsak solucanlarının arttığı görülmüştür

Hekime göre kan vücuttaki en önemli sıvının kan olduğunu belirtmiştir. Kan direkt olarak vücuttaki hücrelere kadar ulaşmaktadır. Zararlı sıvıların ise yalnızca kan vasıtasıyla vücuttaki hücrelere ulaşabileceğini dile getirmiştir.

Hekimimiz vücutta sürekli dolaşan Kanın doğal olup olmadığını araştırmıştır. Örneğin kanın normalden oldukça sıcak veya çok soğuk bulunmasının hiç de doğal bir durum olmadığını vurgulamıştır. Hekime göre kanın içine karışmış bozuk sıvılar kanın doğal yapısına kötü etki etmektedir. Doğal yapısını bozmaktadır. Kandaki bu bozulmalar vücuttaki en önemli sıvı olan kanın kokmasına ve çürümesine sebep olmaktadır. Doğal olmayan bu kan aşırı beyaz ya da siyahlaşmış olarak kendini göstermekte ve birçok hastalığa sebep olmaktadır.

İbn-i Sina kanda bulunan bazı sıvıların ve yabancı maddelerin karaciğerin faaliyeti ile oluştuğunu bildirmiştir. Demirli suların iştahı açmasının yanı sıra iyi geldiği bir diğer organ ise dalaktır. Kan tahlillerinde hastaların yaşı da oldukça önemlidir. On dört yaşından küçük olmayan ve yetmiş yaşından büyük hastalar olmalıdır. Bunun yanında tahlillerde önemli olan diğer bir unsur ise hastaların sağlıklı ve karınlarının ise tok olmasıdır. Kanın aç karnına verilmesini hekim uygun görmektedir.

Tümörler üzerine de çeşitli çalışmalar yapan hekimimiz tümör çeşitlerini bir hekimin ayırt edebilmesi için insan vücudundaki organları iyi tanınması gerekmektedir. Yazarın bahsettiği tümörlerden hem katı hem de sert olan bulunduğu yerdeki sinirlerin iletimini sıfıra indirmiştir. Hekim bu tümörlerin ağrı yapmadan buldukları yerin iç kısımlarına doğru yayıldıklarını gözlemlemiştir. Kanseri dokular ise buldukları bölgede parçalara ayrılmakta ve daha derin dokulara doğru ve aynı bir ağaç gibi insanların vücuduna kök atarak sinirlere ve hücrelere kadar yayılmaktadır. Bu tarz tümörler dayanılmaz ağrılara ve hatta ölüme bile sebep olmaktadır.

Hekim sinirlerde ortaya çıkan farklı bir tür tümörden de bahsetmiştir. Bulgami adı verilen tümörler tıpkı grip gibi gelir vücutta yayılmak için sinirler vasıtasıyla etrafa yayılır. Beyinde tümör olduğuna ilişkin ilk sinyaller böylece verilmiş olur iç organlarda

yayılan kanserlerin çoğu zaman herhangi bir belirtisi yoktur. Bu tarz kanserlere olabildiğince erken müdahale etmek oldukça önemlidir. Fakat bu tarz hastalara müdahale etmenin oldukça riskli olduğunu ve hastanın yapılan müdahaleden dolayı daha az hayatta kaldığını tedavi edilmeye çalışılmazsa daha uzun hayatta kalabileceğini vurgulamıştır.

Yazara göre daha yüzeysel tümörler ise tam olarak büyümeden erken müdahale ile alınmalıdır. Bu tarz tümörlerin olabildiğince kusursuz bir biçimde alınması gerekmektedir. Tümörlerin yanı sıra çocukluk dönemi enfeksiyonları, boğaz iltihabı ve nezle gibi hastalıklar üzerinde de çalışmıştır. Bu hastalıkların yanı sıra bağırsak parazitlerinden de eserinde söz etmiştir.

Yazar kanun adlı eserinde ilkbahar mevsiminde kızamık ve çiçek gibi bulaşıcı hastalıkları güney yönündeki rüzgarlar getirmektedir. Bu hastalıklar öncelikle en savunmasız olan küçük çocukları, ardından gençleri, sonrasında da yetişkinleri yakalamaktadır. Bu hastalık bahar mevsiminde güne göre oldukça fazla görülmektedir. Bu hastalık özellikle hartanın vücudunda daha sık görülür. Ciltte ağır seyretmez. Çiçekten sonra felçler görülebilmektedir. Çiçek hastalığında kaşıntılı noktalar çıkar ve belli bir zamandan sonra bunların içi irinleşir. Sonrasında ise kurur ve düşer.

İbn-i Sina, cüzam hastalığının başlangıç dönemlerindeki belirtileri hakkında bilgiler de vermiştir. Cüzamın yakın temasta ve kalabalık ortamlarda bulaşının arttığına dikkat çekmiştir. Hastalık sanıldığından daha zararlıdır. Büyük sıcaklık ve yakıcılık, solunum güçlüğü, çok şiddetli susama, kusma, dilde kuruluk, iştahta azalma, bedende halsizlik, ile hastalık kendini gösterir. Sonrasında ise hastada baygınlık ve vefatı ile sonuçlanır.

Hekim yukarıda bahsettiği hastalıkların neredeyse hepsinin bulaşıcı olduğunu belirten yazar bu hastalıkların özellikle çok kalabalık mekanlarda ve hastalarla bire bir girilen yakın temaslar neticesinde bulaştığına dikkat çekmiştir. Bu hastalıkların yanı sıra bulaşıcı olan göz hastalıklarından ve köpeklerden insanlara bulaşan kuduz hastalığının da söz etmektedir.

İbni Sina, enfeksiyon hastalıkları ile görülen ırlara sıcak ırlar adı vermektedir. Öncelikle şişecek bölgede sıvı gittikçe toplanarak belirginleşmeye başlar ve büyür şişliğin içindeki kanser delinir bu hastalığa İran ateşi adı verilir. Hekim bazı kötü sulardan dizanteri gibi hastalıkların da geçtiğini vurgulamaktadır.

Yazarın akciğer hastalıkları ile ilgili bilgileri de oldukça fazladır. Akciğer hastalıkları ile ilgili bölü kanuna göre üçüncü bölümdür. Hekim burada verem hastalığından bahsetmiştir. Belirtilerine bakacak olursak nabızda değişme, akciğerde ortaya çıkan tüberküloz ve akciğer hastalıklarının belirtilerindedir. Hekim tüberkülozun çeşitlerinden de burada bahsetmiştir. Özellikle ilkbahar aylarında veremin yanı boğaz enfeksiyonlarında da büyük artış görülmektedir.

Hekim yetişkinlere oranla bebeklerde ve çocuklarda kalın ve ince bağırsaklarda görülen parazitlerin çok daha sıklıkla yaşandığına dikkat çekmektedir. Parazitlerin özellikle bir yaşını doldurmamış beklerin makat çevresinde ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Hekim anne ve babada görülen bazı genetik hastalıkların anne karnındaki fetüse geçebileceği konusunda eserinde yazmıştır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi sıtma durgun suların bulunduğu bölgelerde sıklıkla görülmektedir. Hekimimiz kendisine başvuran hastanın şikayetleri üzerine çeşitli sorularla hastanın hikayesinin tamamını öğrendikten sonra genel bir muayene eder ve hastanın ne tür ilaçlar kullandığının yanı sıra mesleği ve yaşam tarzı hakkında da bilgi sahibi olur. İbn-i Sina hastalarını muayene ederken oldukça dikkatli bir analiz yapmaktadır. Bu analizler bugünkü hasta sorgusuna benzemektedir. Hekim hasasını bedensel ve ruhsal olarak bütün yönleriyle tedavi etmektedir.

İbni Sina ağrıların sebepleri üzerinde de durmaktadır. Hastalarının nerelerinin ağrıdığını ağrıların nasıl olduğunu mesela batma mı yok sa sadece bir gerginlik mi olduğunu hastalarına muayene esnasında sorar fikir sahibi olur ve ona göre bir tedavi yöntemi geliştirir.

Yazar hastalıkların bazılarının belirtilerini sadece hastanın fark edebileceğini, bazı belirtilerin ise semptomlarının dışardan görülebileceğinin altını çizmiştir. Uzuvlardaki bozukluklularda hastalıklarının belirlenmesi için oldukça önemlidir. Çünkü uzuvların faaliyetlerinde de bozulmalar gözlenmektedir. Hekime göre bir hastalığı teşhis etmek için hastanın ağrıların nerede olduğu, duruşundaki bozulmalar, kan ve idrar örnekleri hastalıkların bulunabilmesi çok önemlidir.

Yukarıda da yazdığımız gibi hekimimiz hastasını ruh ve benden olarak bir bütün halinde kabul etmektedir. Hastasını muayene ederken geniş bir muayene yapar. Hekim hastasını muayene esnasında en çok şunlara dikkat eder solunumundan hastanın renginin soluk olup olmadığına kadar bakmaktadır. Karın bölgesini bile incelenmektedir.

Hekime göre idrar örnekleri hastalığın tedavisi ve teşhisi için oldukça önemlidir. Renginden tadına kadar bir hekim detaylı bir analizden sonra hastalığı teşhis edebilir. Özellikle idrar örnekleri böbrek ve karaciğer gibi hastalıkların teşhisi için çok önemlidir. Hekim tahlillerin sonuç verebilmesi için insanların ve hayvanların idrarlarının birbirinden ayrılması gerektiğini yazmıştır.

Hekim insan vücudundan çıkan balgamın tahliline de oldukça önem vermiştir. Yine hastanın balgamını da geniş bir muayeneden geçirmektedir. Balgamın yansırsa hasta eğer kusmuşsa onu da detaylı bir biçimde incelemektedir. İlk olarak kan olup olmadığına bakmaktadır. Kan örneklerinin alınması için insan vücudunda toplamda kırk üç damar bildirmiştir. Karın adalelerinin sekiz göz adalelerinin ise altı tane olduğunu belirtmiştir ve bu Adellerin görevlerini doğru olarak belirtmiştir.

İbn-i Sina bazı dönemlerde hastalarının çeşitli fizyolojik sebeplerden dolayı organlarının tıkanabildiğini de tespit etmiştir. Cerrahi bir işlem öncesi hastanın karnının aç olmasının gerektiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra ucu kırık, paslı neşterin yüksek kullanılmasının tehlikeli olduğunu bildirmiştir. Yaraları dezenfekte etmek için yüksek ısıda kaynatılmış su kullanılabilir.

Hekim hastaların dönem bazı dönemlerde göz hastalıkları ile karşılaştıklarına dikkat çekmiştir. Özellikle göz nezlesi sık sık karşılaşılan bir rahatsızlıktır. Bu hastalığın tedavisi için hekim haşhaşın kaynatıldıktan sonraki suyunu göze damlatarak bu hastalığın tedavisi için kullanmışlardır. Çeşitli göz ağrıları için vahşi hayvanların vücut yağlarını ve yumurta sarısını da kullanmıştır. Yazar uyuşturucu maddeleri de göz ağrılarının azaltılmasında kullanmıştır.

İbn-i Sina kulaklarda oluşan ağrının tedavisinde de uyuşturucu maddeleri çeşitli şekillerde faydalanmıştır. Bir miktar afyonu, anne sütüyle karıştırıp kulağa damlatmıştır. Hekim drogün ağrı kesici özelliğine de değinmiştir. Bunun yanı sıra kulak ağrısının tedavisi için bir miktar afyonu dövüp biraz şarapla karıştırarak tablet şeklinde hastalarda kullanmıştır. Hekim kulakların iç ve dış kısımlarındaki çeşitli yaralarda bile uyuşturucu kullanarak hastanın ağrılarını azaltmış ve yaranın iyileşmesini sağlamıştır. Hekim bunların dışında uyuşturucu maddeleri diş ağrılarında ve burun hastalıklarında da kullanılmasını tavsiye etmiştir. Bundan başka kitapta ishalin tedavisinde afyon ve haşhaş tabletlerinin kullanılabilirliğini belirtmiştir.

Hekim uyuşturucu madde kullananların karşılaştıkları problemlerden de bahsetmiştir. Aşırı uyuşturucuya maruz kalanlarda öncelikle hastaların ilk olarak

gözünde kararır olduğundan. Ahlakının bozulduğundan ve de benzinin sarardığından söz etmiştir. Bununla birlikte dili tutulur ve göz bozukluğu oluşur. Sonrasında hasta soğuk ter dökmeye başlar ve ölüm gerçekleşir işte uyuşturucu zehirlenmesi kanun kitabında böyle yazılmıştır. İbn-i Sina Bu kitapta ayrıca diğer zehirlenmelere karşı alınacak önlemlerden de uzun uzun bahsetmiştir. Uyuşturucu zehirlenmelerinde hasta sıcak tutulmalıdır. Bu tarz önlemlerle hasta hayata döndürölmeye çalışılırdı. Zehirlenmelerin tedavisinde hekim sarımsağı da kullanmıştır.

İbni Sina besin maddelerinin tamamının kendi doğal sonuçları olarak ısı meydana getirdiğini söylemiştir. Besin maddelerinin kana dönüşmesi vücuttaki ısının doğal olarak artmasına sebep olmaktadır. Bu sebepten dolayı sindirimden hemen sonra,

İbn-i Sina sarımsağın, çocukların sindirim sistemi zayıflığında kullanıldığını belirtmektedir. Özellikle çocuklarda fazla süt tüketilmesi sonucu oluşarı kusmanın engellenmesi için ezilmiş sarımsak çocuklara verilmektedir. Donma belirtilerinde de sarımsak kullanılır sarımsak su zehirlenmelerinde de kullanılır

Yazar alkol alan kişilerin rahatsızlıklarına karşı bazı önlemler de düşünmüştür. Zencefil alkol zehirlenmesi yaşıayan hastalar için kullanılmaktadır. Hekim yaşlılara da zencefil ve tatlı besinlerin vücut ısısını yükseltmek için önermiştir. Fakat fazla tüketmemeleri konusunda da uyarıda bulunmuştur.

İnsanlarda dönen dönem çeşitli değişiklikler meydana gelmiştir. Hekim bu değişiklikleri dört başlık altında incelemiştir. Bunlardan ilki Çıkıklar ikincisi Fıtık üçüncüsü ise uzuvların ve organların anormal hareketi, dördüncüsü ise eklemlerde meydana gelen hastalıklardır.

İbni Sina'ya göre güney yönünden esen rüzgarlar gut hastalığına sebep olmaktadır. Güney yönünden esen rüzgarlar hastaların vücut sıvılarını harekete geçirerek insan vücudunda eklemde beyne kadar çeşitli rahatsızlıklara neden olur bunun yanı sıra yaraları bozar, çürütür ve ateşlere de neden olur. Fakat boğaz ağrısına neden olmadığını belirtmiştir.

Hekim kaplıcaların şifalı sularının birçok hastalığa iyi geldiğini de vurgulamıştır. İçinde bulunan değerli madenler ve şifalı tuzlar vasıtasıyla eklem veya romatizmal hastalıklara iyi gelmesinin yanı sıra kırıkların daha kolay kaynamasında ve güçlenmesinde oldukça faydalıdırlar. Kaplıcalardaki şifalı sular çıban kabarcıkların tedavisinde de oldukça aktif olarak kullanmışlardır.

Yazar eserinde zeytinyağının faydalarının da saymakla bitmeyeceğinden söz etmiştir. Özellikle eklem ve romatizma hastalıkları için yağ banyolarını tavsiye etmiştir. İnsan bedenini yenilemek ve yorgunluğu atmak içinde bu banyolar önemlidir. Soğuk algınlıklarında ve vücut ağrılarında da zeytinyağı kullanılmaktadır.

Hekim tüketilen bazı besin maddelerinin hem mide problemlerine hem de bağırsaklarda problemler yaratacağından söz etmektedir. Özellikle sağlıksız besinlerin tüketiminden kaynaklı mide rahatsızlıkları yaşanabilmektedir. Bu tarz beslenme alışkanlıkları böbreklerde ağrılara ve midede hazımsızlığa sebep olmaktadır. Bu tarz beslenme alışkanlıkları enfeksiyonlardan kalp hastalıklarına kadar pek çok probleme yol açmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

İbn-i Sina'nın halk hekimliği anlayışına göre insan ruh ve beden olarak bir bütündür. Hayatını bilime adanmış yetenekli bir bilim adamı olmanın dışında insanlık tarihine çok büyük hizmetleri olmuş çok önemli bir filozoftur. Sadece Türkler ve İslam dünyası değil Avrupa ve diğer kıtalarda büyük bir saygı kazanmıştır. Böyle büyük ve insanlığa mal olmuş bilim insanları ilkokul, ortaokul ve lise gibi temel eğitim basamaklarında daha çok yer bulmalı ve müfredatlar da daha geniş zaman ayrılmalıdır.

Ünlü hekimimiz felsefe de Aristo ve gazali kadar önemlidir. Bütün dünya onu hem bir tıp alimi hem de düşünür olarak kabul etmiştir. Özellikle İslam felsefesi için oldukça önemlidir. İslam felsefesinin batı tarafından öğrenilmesine katkı sağlamış ve de İslam dünyasını yetiştirdiği en önemli alimlerdenidir.

Yazarın dünya tıbbına kazandırdığı en önemli eseri bütün birikim ve bilgisini aktardığı Tıp Kanunu adlı eseridir. Bu eser bütün bilim adamları tarafından kabul görmekte ve tıp alanında çalışma yapılacaksa bu eserden faydalanılmaktadır. Bilim tarihine armağan ettiği yüzlerce eseri saymasak bile sadece tıp kanunu kitabını kaleme aldığı için bile gerekli saygıyı hak etmektedir.

Görüldüğü gibi İbn-i Sina, hemen her türlü bilim dalında eserler vermiş ve tüm bu eserlerin türlerine rağmen, özellikle filozof kimliği ile ün kazanmıştır. Eserlerinden bazılarının, daha orta çağda Latinceye çevrilmesi sebebi ile Avicennism denilen etkiler batı dünyasında ortaya çıkmıştır. Dönemin bilimle uğraşan alimleri onun eserlerinin etkisinde kalmışlardır. Bu etki kaleme aldıkları eserlerde öne çıkmaktadır. Hiç şüphesiz İbn-i Sina daha çok tez ve makaleye araştırma konusu olacaktır.

SON

KAYNAKLAR:

1. GUTAS Dimitri: 2004 İbn Sina'nın mirası İstanbul klasik yayınları
<https://turuz.com>
2. ACIDUMAN Ahmet: 2002 İbn-i Sina'nın bilim tarihindeki yeri: Kuhn'ca bir yaklaşımla Ankara üniversitesi tıp fakültesi mecmuası Cilt 55, Sayı 2
<https://dergipark.org.tr>
3. KEKLİK Nihat: Türk İslam filozofu İbn-i Sina (980-1037) hayatı ve eserleri
4. Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi 20. Cilt sayfa 353-385
<https://islamansiklopedisi.org.tr>
5. Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi 24. Cilt sayfa 351-352
<https://islamansiklopedisi.org.tr/>
6. AYDAR Ercan: 2012 Varlık Felsefesi ve İbn Sina, İstikâmet, Sayı: 4, s. 26-35,
<https://www.istikametdergisi.org>
7. ERDEMİR Ayşegül Demirhan: 2018 Türk Tıp Tarihinde Ünlü Türk Hekimi İbn-i Sina'nın tıbbi tedaviler üzerine yorumları Türk Dünyası Araştırmaları Cilt: 118 Sayı: 232 Sayfa: 189-210
8. TOPDEMİR Hüseyin gazi: 2012 İbn-i Sina ve modern tıbbın doğuşu bilim ve teknik dergisi Ağustos sayısı <https://e-dergi.tubitak.gov.tr/edergi>